

ZABORAVLJENI I PREŠUĆENI OREBIČKO-SPLITSKI KNJIŽEVNIK ŽIVKO VEKARIĆ

Anatolij Kudrjavcev

Živko Vekarić, rođen u Orebiću, to jest Orebićima na Pelješcu 1899. godine, a umro u Splitu 1993., pripada velikoj grupi onih hrvatskih književnika koji se danas mogu smatrati prešućenima, zaboravljenima, pa čak i zabranjivanim. Njegova neobična životna staza sudarila se s laticama neugodnih povijesnih okolnosti, izloženim potresima vremena i ideološkim mijenama u kojima on sam nije namjerno sudjelovao. Doduše, Jugoslavenski književni leksikon, tiskan 1971. godine, s respektom ga svrstava među uglednike domaće pisane riječi i navodi neka od njegovih objavljenih književnih djela. Ali sveopća šutnja kudikamo presudnije određuje Vekarićevu sudbinu u hrvatskoj književnosti. Eto, tako se prenapeta igra povijesnih neprilika, onih već tijekom Prvoga svjetskog rata, zatim u jugoslavenskom međuraću, pa za vrijeme Drugoga svjetskog rata i, na kraju, u komunističko doba, surovo nametnula njegovu životnom putu i dovodila ga do opasnih kontroverzija.

Pripadao je, primjerice, i onoj prilično brojnoj skupini hrvatskih pisaca koji su se, do atentata na Stjepana Radića, u tisku služili konformističkom ekavicom, premda se on sam nikada i ničim nije ideološko-politički nametao. Od najranije mladosti duhovni anglofil, odnosno zaljubljenik u englesku i američku književnost, Živko je Vekarić ponekad teško ispaštao zbog takve sklonosti. U doba komunističke

Jugoslavije predavao je engleski jezik ondašnjim oficirima, a ipak je, po tadašnjim kriterijima, bio sumnjičen kao špijun kapitalističkog bloka i jednostavno je progonjen. I to je bio jedan od važnih razloga trajnog prešućivanja njegove književničke djelatnosti.

A upravo njegova duboka veza s engleskim jezikom poslužila je kao osnova za moćne pjesničke pustolovine. Desetljećima je prevodio djela anglo-američkih pjesnika, osobito zaljubljen u Walta Whitmana. Ali još su značajniji Vekarićevi tečni engleski prijevodi djela hrvatskih pjesničkih velikana, poput Kranjčevića, Vidrića, Matoša, Ujevića, Cesarića i drugih. Živko Vekarić dolazio je u bliske veze s raznim svjetskim književnim značajnicima, kao, primjerice, s Bernardom Shawom, Herbertom Georgeom Wellsom, Johnom Galsworthyjem, Knutom Hamsunom itd. A i njega samoga mnogi su obasipali pozdravima i pismima iz dalekih i bliskih strana svijeta. U zimskom broju zagrebačkoga kulturnog magazina *Gordogan*, 2005. godine, iznenadno i neočekivano, objavljen je dugi niz pisama što ih je Živku Vekariću od 1962. do 1968. slao hrvatski povijesni i književni uglednik Josip Horvat. I to je jedno od dva priznanja novoga vremena posve zaboravljenom piscu, orebičkom Splićaninu, te retrospektiva njegove izuzetne društvenosti i povezanosti sa svijetom.

Vekarić je već od 1920. godine započeo objavljivati svoja književna djela u ondašnjim časopisima i novinama, desetljećima ne prekidajući tijekom vlastitih nadahnuća. U prvoj svojoj pjesmi, objavljenoj 1921. u splitskom listu *Život*, a nastaloj četiri godine prije, kad je on bio sedamnaestogodišnjak, u pjesmi nazvanoj »Crveni Hrist«, Vekarić skeptično tvrdi kako »Svijet ide svojim putem, i bezimeni robovi postaju silnici, a ljubav i bratstvo ostaju samo bez riječi«. Bilo je to doba kad je za takvu izjavu trebalo posjedovati značajnu dozu hrabrosti, ali i sposobnosti neovisna promatrača u sveopćoj bujici ideoloških izmišljotina. Uostalom, Milan je Čurčin Vekarićevu pjesmu »U parku« već 1924. svrstao u antologijsku pjesničku zbirku objavljenju u zagrebačkom časopisu *Nova Evropa*, a čak su i pojedine dnevne novine znale objavljivati njegove pjesme u otmjenim blagdanskim izdanjima. Tako je, primjerice, kao uskršnji prilog splitskog dnevnika *Novo doba*, objavljen 1925. godine, izišao i njegov lirski »Razgovor sa Sfingom«.

O kvaliteti Vekarićevih stihova govori i podatak da je neke od njegovih pjesama 1927. preveo na talijanski jezik te objavio u reviji *La fiera letteraria* tada uvaženi talijanski književnik Giacomo Prampolini. Dijagnozu svoje pjesničke duše

Živko je Vekarić već 1923. godine izrazio ovim riječima: »Želiš li biti pjesnikom – budi dijete, budi luda. Baci se u vrtlog života. Jedino u životu jest božanska iskra što u našim dušama pali vatru vječnosti koju ne možemo pojmiti, ali je možemo osjetiti i izraziti jednim 'ja ljubim' u vrućem izljevu srca te jednim 'ja jesam' u hladnom zanosu razuma.«

Uostalom, njegove se pjesme, kronološkim slijedom pojavljivanja, mogu doživjeti kao i neka osobita vrsta pjesnikove duhovne autobiografije. Bogat slijed životnih iskustava i dramatičnih povijesnih zbivanja pretvara se u niz stihovima izraženih znakova otpora depresivnosti i mizantropiji što ih izaziva svakidašnjica ispunjena samoubojstvima iluzija.

U okove, od tame satkane
padoše vrijeme, svijet i svijest.
Sve miruje, opijeno, klonulo,
sve spava mrzlim, skamenutim snom...

– pjeva Vekarić u svojoj lutalačkoj pjesmi »Sjeme«, dok u pjesničkoj prozi »Krivac« filozofski tvrdi kako je svatko kriv za svoju sudbinu.

Međutim, jedinu svoju pjesničku zbirku objavio je tek 1960. godine, u Hvaru, i to u dvojcu s Budislavom Anđelinovićem, pod naslovom *Na kraju dana*. Knjižica se pojavila pod pseudonimima te dvojice pjesnika, a oni su glasili: Živan Zoranić i Budislav Givić, i gotovo je posve izbjegla pažnji ondašnje čitalačke javnosti. U toj zbirci okupljena su četiri ciklusa Vekarićevih stihova iz svih njegovih pjesničkih razdoblja, a naslovi im glase: »Homo sapiens«, »Dubrovački kontrapunkt«, »Cvijeće samoće« i »U dvoje«. Osim u rodnom Orebiću, u Beču, gdje je studirao, te na Sušaku, proboravio je nekoliko godina u Dubrovniku, a kudikamo najveći dio svojega života proveo je u Splitu. I upravo u tim dvama gradovima, u njihovim starim zidinama i palačama, pjesnik je nalazio bitna nadahnuća za svoje najljepše stihove, premda ga neke pjesničke misli odvođe daleko od ambijenata kojima je dušom i srcem pripadao te podređuju sveopćim povijesnim zbivanjima.

U pjesmi »Naš vijek« on tvrdi:

Naš vijek je vodopad što bučno se ruši
u duboki ponor niz liticu sumnje.
Slom, prevratni kaos u svačijoj duši,
u svačijoj volji razorna strast munje!

A u pjesmi »Takav je život« izjavljuje:

Stoga ne vrijedi za život ovaj
ni meko srce ni ruka blaga,
batina čvrsta pristaje bolje,
čelična volja, surova snaga...

U pjesmi pak »Naša mržnja«, nastaloj u doba fašističke okupacije, kaže:

Ne recite više da je mržnja slijepa,
ne recite više da je ona kleta.
Naša mržnja sada postala je lijepa,
naša mržnja sada postala je sveta.

Tako je on naime pratio razvoj svjetskih događanja, ali Dubrovnik i Split ipak su mu neprestano otvarali neka skrivena vrata u svojim zidinama. Stoga u veseloj dubrovačkoj viziji on pjeva:

Proljet je cvijećem posula Grad
miri na suncu se bliješte.
Budi se život vječito mlad,
čiope radosno kriješte.

A u tužnoj splitskoj »Mramornoj elegiji« uzdiše:

I evo, ja neznani barbarin
u suton jesenski meki,
tugujem skupa sa mramorjem
za ranjenom ljepotom,
za prognanom tišinom...

Ovako je, eto, pjevao prešućeni pjesnik kojemu sudbina nije pružila mogućnosti za pravo eksponiranje i koji je svoj talent i svoju silnu energiju trošio u njemu neprivlačnim životnim materijalnostima. Bivao je stoga povremeno uvrijeđen i tužan, ali ipak je nalazio potporu u svojim najbližima i u raznim aktivnostima. Njegov prijatelj Josip Horvat, u jednom od brojnih pisama, ovako ga je tješio: »Što si slabo ili nikako ocijenjen od kritike neka ti ne tare glavu. U tzv. kritiku osobno

uopće ne vjerujem. Kritike o literaturi pišu sterilni duhovi, koji se hoće praviti važni. Neki tvoji versi – i kad nas ne bude – ponekom će pružiti radost, uzdići mu vlastito doživljavanje, u tvojim riječima naći i tren svojega ja.«

Ali Živku Vekariću poezija nije bila jedino područje književnog izricanja. Već 1921. on je dramatisirao novelu talijanskog pisca Leopolda Carta, i ta je jednočinka, nazvana *Zabranjeno voće*, izvedena u Orebiću, a glumio je i sam dramatisator-prevoditelj. Njega su osobito zanimali životopisi značajnika, i u njima je nalazio moćan duhovni, čak i dramski izazov. Možda je dugo vremena namjeravao napisati dramu o životu Marka Pola, pa je stoga temeljito istraživao životne okolnosti toga legendarnog svjetskog putnika. Godine 1954. u zagrebačkom *Turističkom pregledu* objavio je opsežni esej »Marko Polo i pitanje njegovog porijekla«, ali drama se ipak nije pojavila. Pojavila se međutim drama *Galileo Galilei*, objavljena u *Ljetopisu Matice srpske*, ali nikada nije izvedena. Vekarić je u tomu svom dramskom djelu nastojao realistički zaći u životne okolnosti i prikazati naročite oblike jedne daleke stvarnosti.

Takva scenska tenzija dovela ga je do ostvarenja jedne izuzetno atraktivne dramske minijature, zapravo antidramsko-nadrealističke halucinacije nazvane *Revolucija na Peristilu*, objavljene u zagrebačkom časopisu *Nova Evropa*. »U atmosferi«, kako autor sam kaže, »serenada i probuđenog proljeća, kad pjesma ne može spavati, evo čak i tu, na mrtvoj gomili staroga kamenja, pomladili u se polomljeni stupovi, oživjeli su sjetni oblici Careva mauzoleja.« A zatim scenografsko-redateljski priča kako novine, koje su mu se učinile poput ptica, nošene vjetrom padaju na sarkofag pred crkvom, a iz njega proviri prastari kostur i prihvati novine. Zatim se oglasi dijalog između Zlobnika i Filozofa Medarda, pa Čovjeka bez zanimanja. Nakon njih, poput dramskih lica, oglašavaju se Sfinga, Kanonik, Imperator, Alkoholikar, Netko, Mjesečina, Policajac, Mladi pop, Eskulap, Dvorjanin, Valerija, Priska i Pjesnik. U sveopćoj metafizičnosti ugođaja vrlo konkretno zvuči autorova zamjerka zbog pojave Meštrovićeva kipa Grgura Ninskoga u tom antičkom ozračju, zamjerka bliska tadašnjoj pobuni legendarnoga don Frane Bulića, koji se bio uzaludno suprotstavio postavljanju dotične goleme skulpture među njoj nesrodne, prдавne kamene oblike.

Ne bi trebalo zaboraviti kako je Živko Vekarić, u osamdesetim godinama svojega života, preveo dramu talijanskoga Splićanina Giulija Solitra – *I conti di Spalato*, tj. »Splitski plemići«, objavljenu u časopisu *Mogućnosti*. Ta drama

veoma slikovito prikazuje splitski društveni život, i to onaj viših i visokih slojeva, te opisuje strahote posljednje splitske epidemije kuge, na kraju 18. stoljeća. Ali nikomu i nikada kao da nije palo na pamet da se ta spretno napisana i izuzetno zanimljiva splitska drama splitske duše izvede na splitskoj pozornici.

Vekarić je, već od samog početka bavljenja književnim stvaranjem, najveću pažnju posvećivao proznim šetnjama duž najrazličitijih područja inspiracije. Jedno od presudnih bilo mu je ono vezano uz rodni Orebić te njegove povijesne i likovne izazove. Još 1926. godine, u feljtonu »Sa pelješke rivijere«, objavljenom u splitskom dnevniku *Novo doba*, on rafinirano spaja zorno s duhovitim, te njegove rečenice stječu boje, mirise i melodije rodnoga tla. On kaže: »Iz daljine se bijele diskretne vilice, sred ograđenih vrtova iz kojih proviruju zelene krošnje naranača i limunova, a ispod gustog svoda od zelenila vinove loze – nad dugim, popločanim ‘kortama’ – prosulo se sa zidića cvijeće svih šara i svih mirisa. Mali obiteljski rajevi, stvoreni s ukusom i sa smislom za život, što su ga stari pomorci u svijetu stekli, kao da su se ljubomorno takmili u tomu tko će ponosnije urediti svoj dom, tko će slikovitije dotjerati svoju ‘kortu’.«

Ali Vekarić se nije zaustavio tek na opisima svojih dojmova. Te iste, 1926. godine, također u dnevnom listu *Novo doba*, on je izložio bogatu građu za povijest našega pomorstva na Pelješcu, nabrojivši i opisavši porodice koje su posjedovale naročite, povijesno vrijedne predmete i dokumente. Ta neugasiva ljubav prema pelješkom odnosno orebičkom pomorskom nasljeđu nikada ga nije prestala voditi u pustolovine riječi. Pogotovo ga je privlačilo ono sve udaljenije vrijeme brodarenja na jedra i života na jedrenjacima. Već u njegovim poodmaklim godinama pojavio mu se u *Zadarskoj reviji* prvi dio romana *Na sidrištu*, u kojemu je opisao sudbinu orebičkog pomorca, kapetana Ive, koji se oženio Engleskinjom Margeritom te nastavio svjetsku karijeru na jedrenjaku. Uredništvo je časopisa, u prologu, upozorilo kako »roman *Na sidrištu* predstavlja pokušaj da se dotična tema obradi gledajući na predmet s broda, i da se život prikaže u svim njegovim nijansama, a sam pomorac da se ocrti na što življi način, u svim njegovim odnosima: prema moru, brodu, okolini i porodici«.

Živko je Vekarić, naime, spadao među one rijetke koji su svoje doživljaje stvarnosti snažili temeljitim proučavanjem. Tražio je, nalazio, pamtio i zapisivao, te strpljivo čekao da mu vrijeme omogući i književni iskaz. I najčešće to ne bi dočekao. Kosta je Milutinović svoj feljton, napisan povodom 90. godišnjice Živka

Vekarića i objavljen u *Zadarskoj reviji*, simbolički naslovio »Neumorni stvaralac«. I to je bio posljednji zapis o Vekarićevoj književnoj odiseji. Taj je autor, itekako nepravedno, prešao u područje prešućenih i zaboravljenih, premda bi, čak i danas, od njega i o njemu mnogi imali što čuti i doživjeti.

THE FORGOTTEN AND CONCEALED WRITER
FROM OREBIĆ AND SPLIT, ŽIVKO VEKARIĆ

S u m m a r y

Živko Vekarić (1899 – 1993) belongs to the group of the so-called forgotten or tacitly ignored Croatian writers, and the reasons for this disregard are to be found within the boundaries of an ideological background. As an ardent anglophile, Vekarić distinguished himself by his translations into English of a number of British and American authors, as well as by his translations of highly renowned Croatian poets.

Vekarić set off on his long literary journey as a poet, writing a kind of a spiritual autobiography set in the dramatic historical events of the time he participated in. Along with poetry, he actively engaged in the creation of pieces for the theatre. Thus he wrote several unusual historical plays set in the ancient and the contemporary town of Split, the town in which he spent most of his lifetime. This, however, did not prevent him from writing about his native Orebić, and it is in the descriptions of this small place on the Pelješac peninsula that his truly Mediterranean spirit found its full expression. He was particularly drawn to seafaring topics, so much so that shortly before the end of his life he even published the first part of his novel *At Anchorage*.